

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА

УДК 378.147

DOI: 10.30977/BUL.2219-5548.2024.104.0.140

ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПОЛЬЩІ: ПОШУК ЕФЕКТИВНИХ ШЛЯХІВ ТРИВАЄ

Понікаровська С. В.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

***Анотація.** Метою цієї статті є дослідження еволюції процесу вивчення іноземних мов у Польщі, яка є найбільш близькою до України за територією та історією. Розглядаються спільні труднощі, що має допомогти Україні перейняти досвід Польщі в царині навчання іноземних мов, особливо з огляду на спільні виклики та етапи вступу до європейської спільноти. У цій науковій розвідці пропонується аналіз особливостей навчання англійської мови в навчальних закладах Польщі на різних етапах розвитку країни, які визначаються зміною стратегії в навчанні. Наголошується також не тільки на відмінності, але й на схожості польської та української систем навчання іноземних мов на різних етапах, пропонується аналіз якості викладання та її впливу на підготовку викладачів іноземних мов для шкіл і вишів.*

***Ключові слова:** компетентності, мова, навички, теорія, практика.*

Вступ

Динамічний розвиток міжнародних відносин та глобалізація визначили пріоритетність знань іноземної мови фахівцем поряд із професійними знаннями та соціальними навичками. Україна перебуває на новому етапі розвитку відносин із країнами ЄС та світу. Перед нашою країною насамперед постало дуже важливе та складне завдання – перемогти воєну. Одночасно з цим нам необхідно навчитися жити, працювати, давати освіту відповідно до світових стандартів. Серед країн ЄС є такі, що зовсім недавно були в схожому становищі і стали повноправними членами Європейської та світової спільноти. Нам є чому вчитись у таких країн. Маємо застосовувати їх досвід і зважати на помилки. Серед країн, які нещодавно стали членами Європейського співтовариства, Польща, яка є не лише близькою нам географічно, а й має схожу історію та тісні зв'язки з Україною, зокрема в освіті є схожі навчальні програми та діють програми студентської мобільності. Спільні виклики та етапи входу до європейської спільноти дають змогу Україні набувати досвіду на помилках і впроваджувати корисну практику сусідньої країни у сфері навчання іноземних мов.

Аналіз публікацій

Українські вчені останнім часом усе більше цікавляться професійною освітою в Польщі. Особливість професійно-педагогічної підготовки вчителів у цій країні висвітлю-

вав О. Василюк, тенденції децентралізації досліджувала Л. Гриневич, питання системи професійної підготовки соціального педагога в сучасній Польщі розглядав С. Когут, проблеми професійної підготовки інженерів-педагогів вивчав Є. Нероба. Тенденції розвитку педагогічної освіти вивчає І. Шемпрух. Стандарти освіти та підготовки вчителів досліджували такі польські вчені, як О. Вилкомирська, Т. Дмоховські, О. Зелінська. Щодо підготовки педагогів іноземної мови, то її вивчають польські науковці Г. Коморовська, Г. Матез, І. Страхановська. На цьому питанні також зосереджуються українські дослідники М. Авшенюк, О. Герасимова, І. Закір'янова, М. Молодиченко та ін.

Мета та постановка завдання

Мета статті полягає в аналізі особливостей навчання іноземної мови в освітніх закладах Польщі, водночас увагу зосереджено на період зміни стратегії розвитку країни. Також планується визначити відмінність та схожість між польською та українською системами навчання іноземних мов і проаналізувати вплив підготовки викладачів іноземних мов на якість викладання.

Розвиток викладання іноземної мови в Польщі як приклад для пошуку шляхів позитивних змін в Україні

Наприкінці ХХ століття деякі країни соціалістичного табору повернулися обличчям до

світової спільноти. Зокрема в Польщі це викликало зростання потреби у вчителів іноземних мов. До 1990 р. лише 20 % учнів середніх шкіл вивчали будь-яку іншу іноземну мову, крім російської. Наявні тоді 4 000 вчителів західних мов надавали чотирирічний курс з 400 годинами навчання в школах.

Щодо англійської мови, то 1 600 вчителів, які працювали повний робочий день, забезпечували лише 8 % населення віком від 15 до 19 років навчанням по 2–3 години на тиждень. Це вважалося достатнім, оскільки англійська мова не входила до програм для початкових та середніх шкіл. Така ситуація не влаштувала суспільство, бо батьки все одно бажали, щоб їхні діти вивчали іноземні мови, і вони змушені були робити це на позашкільних курсах або за допомогою приватних уроків, незважаючи на невисокий рівень життя.

З часом, коли настала епоха рівних можливостей для всіх іноземних мов і навіть почав підтримуватись вільний вибір мови для вивчення, потреба у викладачах-словесниках стрімко зростає удвічі й більше. Кількість необхідних фахівців для викладання іноземних мов тепер наближалася до кількості викладачів російської. Зокрема для викладання англійської мови було потрібно не менше ніж 20 000 вчителів. Як з'ясувалося, учні виявили зацікавленість саме у вивченні англійської мови як першої іноземної [1].

У 1990-х рр., коли набуло поширення вивчення іноземних мов із раннього віку та в різних типах навчальних закладів, потреба у викладачах західних мов зростає до 100 000, з них для англійської мови – до 70 000 осіб.

Польща стикнулася з проблемою, яка залишається актуальною і в Україні, – це питання некваліфікованих викладачів. Щоб задовольнити на той час попит на педагогів іноземних мов, школи були змушені звертатися до позаштатних працівників або вчителів, що є фахівцями у викладанні інших предметів. Щоб отримати дозвіл на викладання мови, ці особи мали скласти іспит, організований місцевими управліннями освіти. Згодом Міністерство освіти розпочало пошук довгострокового вирішення цієї проблеми, ввівши іспит для некваліфікованих викладачів (*Cambridge First Certificate and Advanced Certificate examination*). Його проходження встановлювалося як умова для подання заяви на викладання мовного курсу в школі, що мав обсяг 280 навчальних годин. Після успішного завершення цього курсу, який організували педагогічні коледжі або місцеві освітні органи, учасники

здобували кваліфікацію вчителя початкової середньої школи. Рівень кваліфікації визначався якістю володіння мовою та академічними досягненнями. Початок таких курсів був запропонований Міністерством освіти 1992 р. Загальний обсяг навчання на 280 годин був розподілений на 140 годин практичних занять і 140 годин самостійної роботи, зокрема передбачав навчання та виконання проєктів. Розроблення конкретної та детальної програми було доручено університетам.

Курс містить чотири ключові компоненти:

- вивчення практичної та теоретичної граматики, що передбачало 20 навчальних годин практичних занять і самостійної роботи;
- вивчення історії та культури англійських країн, що охоплювало 20 годин практичних занять та ще 20 годин самостійної роботи;
- вивчення елементів психології та освітніх наук, що містило 20 годин практичних занять та 20 годин самостійної роботи;
- вивчення методики викладання англійської мови, що передбачало 80 годин практичних занять та 80 годин самостійної роботи.

Існували побоювання, що курси для некваліфікованих викладачів, зайнятих у навчальному процесі, можуть бути використані тими, хто вирішив вступити до шкільної системи, шукаючи швидкий спосіб отримання кваліфікації, а потім перейти до приватного сектору. Однак ефективних рішень цієї проблеми на той момент, схоже, не існувало.

Цілі курсів були чітко визначені, а саме:

- навчання слухачів розумінню принципів людської комунікації та вербальної / невербальної взаємодії;
- знайомство слухачів з основними концепціями та теоріями викладання та навчання мови, а також з альтернативними підходами до викладання;
- забезпечення оволодіння слухачами діапазоном навичок і технологій, які можуть бути успішно втілені в аудиторіях початкових та середніх шкіл;
- допомога слухачам у створенні свого власного стилю викладання та спілкування з огляду на особистісні сильні та слабкі психологічні та педагогічні аспекти;
- надання можливості слухачам приймати рішення щодо того, які саме навички необхідні та які дії є доцільними в різних ситуаціях, що можуть виникнути в аудиторії;
- допомога слухачам у вивченні найкращих методів оцінювання, відбору, розроблення, адаптації та використання навчального матеріалу та ресурсів;

- розвиток у слухачів здатності аналізувати, оцінювати та вдосконалювати свої методи навчання завдяки зворотному зв'язку, а також вибір інструментарію та технологій;

- заохочення слухачів до читання додаткової професійної літератури в галузі викладання іноземних мов і використання набутих знань на практиці;

- допомога слухачам у розробленні власних планів для забезпечення безперервного професійного розвитку.

Зміст програми був орієнтований на досягнення цих цілей, а слухачам курсів необхідно було:

- знати основні поняття та методи викладання англійської мови як іноземної, зокрема концепції комунікації, взаємодії, процесів викладання та навчання, а також причини успіху та невдачі у викладанні та навчанні;

- знати та розуміти потреби учнів, уміти планувати курс, розробляти різні типи планів та розкладів, зважати на принципи вибору матеріалу та планування занять;

- розуміти різноманіття звичайних та альтернативних методів навчання, зокрема вимову, правопис, словниковий запас і структуру мови;

- володіти засобами розвитку в слухачів усіх чотирьох мовних навичок;

- знати та розуміти особливості викладання в різноманітних контекстах та умовах, таких як великі аудиторії, групи з різними здібностями, дуже юні учні, перші заняття, непередбачувані ситуації тощо;

- мати необхідні навички зворотного зв'язку, спостереження, самооцінки та оцінювання.

Зосереджуючи увагу на тому, що перелічені цілі та зміст програми належали до курсу річної підготовки непрофесійних викладачів, які лише після цих курсів робили спробу залишитися в системі освіти на період в один рік, хочеться сказати, що в дев'яності роки польська система викладання іноземних мов зробила величезний крок уперед до європейських стандартів [2].

Упродовж 1990-х рр. було встановлено також паралельну систему підготовки вчителів у коледжах з метою задовольнити потребу в нових викладачах. Коледжі пропонували трирічний курс із 24 годинами на тиждень викладання іноземної мови в іншомовному оточенні, водночас 60 % часу передбачало формування практичних мовних навичок, 20 % – це короткий курс лінгвістики та літератури.

На сьогодні відповідно до державного стандарту викладач англійської мови в Польщі повинен мати навички та знання в різних сферах педагогічної діяльності для відповідності таким вимогам:

- у своїй спеціальності – щоб бути компетентним, безперервно поглиблювати свої знання;

- у психології та педагогіці – для виконання виховної роботи, розвитку учнів, можливості індивідуального підходу до учнів, грамотної організації навчального процесу, організації сприятливого середовища для навчання, співпраці з учнями та батьками;

- у загальних навчальних предметах – для проведення цікавих занять, підтримки зацікавленості учнів, надання їм нової інформації, правильного підбору матеріалу;

- в інформаційних технологіях – для використання технічних засобів на заняттях, можливості спілкуватися з молоддю на сучасному рівні, можливості використання нових джерел інформації та зв'язку.

До того ж поставала необхідність володіння ще однією іноземною мовою на рівні B2 – відповідно до Європейських рекомендацій з мовної освіти.

У чому ж полягають виклики? Спочатку про старі або постійні виклики. Проблема не лише в досягнутому учнями рівні знань, а й у величезних відмінностях між школами, розташованими в різних регіонах. Ця проблема спільна для Польщі й України. Можна сказати, що ці відмінності стосуються всіх предметів, а не лише іноземних мов. Статистика показує суттєву різницю між містом і селом на користь міста практично в усіх сферах, а в царині іноземних мов ця різниця практично вдвічі більша. В основі цього недоліку лежать дві основні проблеми.

Перша – це проблема безперервного вивчення іноземної мови. Іноземна мова вже пропонується практично на всіх рівнях навчання, але зовсім не так, що здобувач, який закінчив курс на певному етапі, на наступному етапі дійсно продовжить навчання, починаючи з того рівня, на якому він насправді закінчив. У цьому, звісно, немає вини вчителя, оскільки він проти своєї волі змушений навчати в одному класі і справжніх початківців, і тих, що навчалися довго, але не дуже успішно, і тих, хто навчався недовго, але в чудового вчителя. Таку ситуацію англійськомовні називають дуже неправильно – «групи змішаних здібностей». Насправді це групи, де навча-

ються учні (здобувачі освіти) з різними рівнями володіння мовою, так звані широкі класи, і в таких ситуаціях педагогу важче зважати на відмінності в стилях, стратегіях, мотивації чи здібностях, оскільки їх багато. Більш серйозною проблемою є колосальна різниця в здібностях, іноді навіть вимірювана протягом багатьох років навчання. У найближчі кілька років проблема може бути значною мірою вирішена, починаючи з 1 класу. Однак поки що вчителі стикаються з труднощами та питаннями: як боротися з такою диференціацією, не зосереджуючись лише на учнях із найнижчою успішністю чи лише на найкращих?; як змусити школу запровадити лекційну систему, за якої здобувачі освіти на мовних уроках, які завжди проводяться в ті самі години, групуватимуться за здібностями, а не відповідно до членства в класі? [3].

Друга проблема – побудова уроку іноземної мови. Нині в розпорядженні вчителя сотні підручників і додаткових матеріалів. Вони дають тисячі можливостей поєднання текстів, вправ, комунікативних дій, форм роботи та впроваджуваних засобів навчання. Однак, можна зауважити, наскільки вони схожі. Ця множинність у поєднанні з подібністю не полегшує вибір, як і не полегшує прийняття рішення щодо форми уроку чи лекційного заняття, водночас сучасні підручники структуровані як великі за обсягом методичні одиниці, а поділ довгих послідовностей на «засвоєвані» уроки є завданням педагога-словесника. Крім того, вчителя часто критикують за роботу за одним підручником – чимало методистів віддають перевагу пошуку не книжкових матеріалів. Деякі з них радують учнів різноманітністю, але досить почитати інтернет-форуми та блоги, щоб зрозуміти ступінь розчарування тих учнів чи здобувачів освіти, хто не може наздогнати роботу групи внаслідок навіть одиничних пропусків занять. Отже, виникають питання про те, як узгодити ці часто суперечливі очікування викладачів і здобувачів і водночас як впоратись з потоком матеріалів під час підготовки до одного конкретного заняття. Є також питання про те, наскільки можна й потрібно планувати заняття (адже вчителі запроваджують стільки таких різноманітних форм роботи) і наскільки варто дотримуватися прийнятого плану. Це один аспект складної проблеми, інший – це очікування керівництва освіти щодо планування та звітності, що змушує вчителя планувати роботу далеко наперед, часто навіть до зустрічі з групою здобувачів, що паралізує здатність

реагувати на їхні труднощі на постійній основі [3].

Якщо не дивитись на заголовок статті, можна припустити, що йдеться про Україну. Звісно, миру Україні. Такі самі виклики й проблеми існують доволі тривалий час із незначними змінами.

Тепер розглянемо нові виклики. Те, що ми вважаємо новими викликами, зазвичай є досить суб'єктивним поглядом на те, що ще невідомо, але важливо, а також на те, що ще не з'явилося, але його появу та важливість ми інтуїтивно усвідомлюємо. Серед нових викликів, які вже помітні в Польщі, але вирішення яких ще не видно, називають проблему цілей навчання, а серед них часткові навички, які в європейських документах називаються частковими компетентностями. Офіційна мовна політика говорить про визначення навичок, необхідних учневі, та про індивідуалізацію способів досягнення поставлених цілей [4]. Однак нині спостерігаємо величезну розбіжність між заявами про індивідуалізацію, увагою до потреб учнів, їхніх стилів і стратегій навчання чи цілей, які вони перед собою ставлять, і надзвичайною стандартизацією систем іспитів з іноземних мов. Зрештою, саме системи іспитів із майже однаковими форматами визначають особливість мовних курсів і навчальних матеріалів. У такий спосіб стандартизується не лише форма матеріалів, а водночас стандартизуються й методи роботи, і результати, оскільки кожна людина розвиває всі мовні навички, хоча можуть знадобитися лише деякі з них. Крім того, вимога до точності планування уроків і необхідність розроблення планів результатів значно зменшує шанси на будь-яку гнучкість. У цьому проповіданні індивідуалізації та водночас розробленні підсумкових планів на рік вперед з огляду на спільний для всіх іспит чимало лицемірства, джерелом якого є досить сюрреалістичне поєднання все ще бюрократичної освітньої системи та вже чітко помітної «руки» ринку знань і вмінь [5].

У категорії нових проблем, спільних для Польщі та України, можна, наприклад, побачити дедалі частішу появу здобувачів з іншою освітньою історією, ніж більшість мовної групи, до якої вони належать. Це студенти-мігранти, переселенці, біженці, тобто діти, які більшу частину шкільного життя провели поза домом чи за кордоном, а тепер повертаються та потрапляють у незнайому освітню систему. Адаптації цих учнів також заважа-

ють відмінності між тим, як школа функціонувала в їхній попередній навчальній історії і зараз, різниця в правах й обов'язках учнів, а також відмінності в неписаних очікуваннях щодо поведінки в групі однолітків і у спілкуванні з дорослими. Наразі це все ще незначна частина роботи більшості вчителів, але це явище зростатиме. Воно існує як для України, так і для Польщі, тому сучасна Польща стоїть напередодні чергової реформи, деталі якої ще не відомі, але вони визначають щоденну роботу вчителів іноземних мов.

Висновки

Отже, якщо порівнювати період давніх часів та роки в європейській спільноті, то в методиці викладання іноземної мови в Польщі різниця колосальна. У попередні періоди методика викладання відповідала дуже конкретному науковому та соціальному запиту. Але цілі змінюються, як змінюються і стратегії. Вивчення сучасних тенденцій іншомовної освіти у вишах України та Польщі дає змогу зробити висновок, що в освіті ще не відбулися кардинальні зміни щодо підготовки європейців з іноземних мов. Однак існують численні зрушення, пов'язані з розширенням можливостей вивчення іноземної мови, починаючи з 1 класу школи і до вищої освіти. Пошук рішень триває. Є сподівання, що прагнення України спільного майбутнього з Європою уможливить спільні пошуки та взаємну допомогу в цьому питанні.

Література

1. Komorowska, H. (2015). *Rola nauczyciela – mity i slogany a rzeczywistość*, *Neofilolog* 45/2, 143–156.
2. Rokita J. (2005). *Portfolios in Language Teacher Education. Studies in Teacher Education*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej. S. 26–33.
3. Komorowska H. (2017). *Kształcenie językowe w Polsce. 60 lat czasopisma Języki obce w szkole*. Fundacja rozwoju system edukacji. 127 s.
4. Pawlak, M. (2006). *Europejskie Portfolio językowe dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów w badaniach pilotażowych – opinie, uwagi, sugestie*. *Języki Obce w Szkole*. T. 5. S. 63–74.
5. Poszytek, P. (2009). *Nowości w unijnej polityce językowej i co z nich wynika dla Polski*, *Języki Obce w Szkole*. T. 1. S. 81–85.

References

1. Komorowska, H. (2015). *Rola nauczyciela – mity i slogany a rzeczywistość*. [The role of the teacher -

myths and slogans versus reality] *Neofilolog* 45/2, 143–156. [in Polish]

2. Rokita J. (2005). *Portfolios in Language Teacher Education. Studies in Teacher Education*. Kraków : Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej. S. 26–33. [in English]
3. Komorowska H. (2017). *Kształcenie językowe w Polsce. 60 lat czasopisma [Language Education in Poland. 60 years of the magazine Foreign languages at school]*. Fundacja rozwoju system edukacji. 127 s. [in Polish]
4. Pawlak, M. (2006). *Europejskie Portfolio językowe dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych i studentów w badaniach pilotażowych – opinie, uwagi, sugestie*. [European Language Portfolio for high school and college students in pilot study – opinions, comments, suggestions]. *Języki Obce w Szkole*. T. 5. S. 63–74. [in Polish]
5. Poszytek, P. (2009). *Nowości w unijnej polityce językowej i co z nich wynika dla Polski*. [New developments in EU language policy and what they mean for Poland]. *Języki Obce w Szkole*. T. 1. S. 81–85. [in Polish]

Понікаровська Світлана Володимирівна, ст. викладач кафедри іноземних мов, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, вул. Ярослава Мудрого, 25, Харків, 61002, Україна, +380677825250, ponikarovska@gmail.com

Teaching foreign languages in Poland – the ongoing search for efficient ways

Abstract. Problem. *The dynamic development of international relations and globalization determined the priority of knowledge of a foreign language by a specialist along with professional knowledge and social skills. Ukraine is at a new stage of development of relations with EU countries and the world. The country faces a very important and difficult task - to defeat the enemy. And only later, and too simultaneously, to learn to live, work, and provide education in accordance with world standards. Among the EU countries, there are countries that were in a similar position until recently, but they have long been full members of the European and world community. We have a lot to learn from such countries. We must use their experience and take into account mistakes. Among the countries that recently joined the European Community, Poland is a country that is geographically close to us, has a similar history, close ties with Ukraine, including in educational programs and student exchange.* **Goal.** *The purpose of the article is to analyze the peculiarities of foreign language learning in Polish educational institutions, noting the period of change in the country's development*

strategy, to dermine the differences and similarities between the Polish and Ukrainian foreign language teaching systems and to analyze the impact of teacher training on the quality of foreign language teaching. **Methodology.** The purpose and specificity of the study determined the use of the method of description with elements of comparative analysis for a comprehensive coverage of the issue. **Results.** The article showed the stages of evolution in teaching foreign languages in Poland during the years of its development, especially after joining the democratic institutions. **Originality.** The is an analysis of the language teaching methodology development. Those whom this subject concerns may find it interesting to go

deep into the history and follow the analysis of old and new practices in the subject. **Practical value.** Certain issues in the article can help the teachers understand the challenges and goals of teaching languages in today's world..

Key words: competence, language, skills, theory, practice.

Svitlana Ponikarovska, Asst. Prof., Department of Foreign Languages, Kharkiv National Automobile and Highway University, 25, Yaroslav Mudry Str., Kharkiv, 61002, Ukraine, +380677825250, ponikarovska@gmail.com
